

Inntektene øker, men gjelden øker mer

De fleste husholdninger har hatt god inntektsvekst i perioden 1990 til 2004. Det er blant de eldre vi finner sterkest inntektsvekst, mens unge aleneboende taper terreng i forhold til andre husholdningsgrupper. Samtidig øker gjelden. Gjennomsnittlig gjeld for alle husholdninger var på nesten 600 000 kroner i 2004. Kvinner har lavere lønn enn menn, og lønnsforskjellen har ikke endret seg i perioden 1998 til 2005. Forbruket i husholdningene øker, men mønsteret i forbruket forandrer seg lite.

Frøydis Strøm, Harald Lunde og Eiliv Mørk

Sterkere inntektsvekst i husholdningene

I gjennomsnitt hadde norske husholdninger en inntekt etter skatt på 359 300 kroner i 2004. Målt i faste priser er økningen i medianinntekten fra 1990 til 2004 på 27 prosent. (Medianinntekten er inntekten til den husholdningen som befinner seg midt i fordelingen, etter at en har sortert inntektene etter størrelse.)

Størst vekst blant eldre

Selv om de fleste husholdningstypene har opplevd en økning i inntekt etter skatt de siste årene, er det de eldre som har hatt sterkest vekst. Både blant par og de som bor alene er det klare forskjeller i inntektsutviklingen mellom unge og eldre. Siden 1990 har medianinntekten for eldre par uten barn økt med hele 51 prosent. Også aleneboende i samme aldersgruppe, 65 år og eldre, har hatt en god inntektsutvikling det siste tiåret. De fleste i denne

Ekvivalensskala

For å kunne sammenligne inntekten til husholdninger av ulik størrelse og sammensetning, justerer man vanligvis den samlede husholdningsinntekten ved hjelp av en såkalt ekvivalensskala, eller forbruksvekter, og beregner inntekten per forbruksenhet (ekvivalentinntekt). En ekvivalensskala tar hensyn til stordriftsfordelene ved at flere bor sammen. Det finnes flere ulike skalaer. Vi har her hovedsakelig benyttet den såkalte EU-skalaen. Denne skalaen ansees å ha moderate antakelser når det gjelder graden av stordriftsfordeler, det vil si hvor økonomisk fordelaktig det er å bo i en stor husholdning. Ifølge denne skalaen skal første voksne familiemedlem ha vekt lik 1,0 mens neste voksne får vekt lik 0,5 og barn vekt lik 0,3. Et par med to barn må, ifølge denne skalaen, ha en husholdningsinntekt etter skatt på 210 000 kroner for å ha samme økonomiske levestandard som en enslig med 100 000 kroner i inntekt etter skatt.

For indikatorer over andelen personer med lavinntekt, er det i tillegg benyttet OECD-skalaen. Denne skalaen legger mindre vekt på at husholdningene har stordriftsfordeler når flere bor sammen. Med denne skalaen gis første voksne vekt lik 1, neste voksne vekt lik 0,7 mens barn får vekt lik 0,5. Ifølge denne skalaen må en tobarnsfamilie ha en inntekt tilsvarende 270 000 kroner for å ha samme økonomiske levestandard som en enslig med 100 000 kroner i inntekt.

Kvadratrottskalaen, som er brukt i artikkelen om sosial trygghet, ligger nokså nær EU-skalaen. Første voksne gis vekt 1, neste voksne lik 0,41, første barn gis vekt 0,32, vektene for følgende barn reduseres gradvis til 0,27 for andre barn og 0,23 for tredje barn. Et par med to barn må etter kvadratrottskalaen ha en inntekt etter skatt på 200 000 kroner for å ha samme økonomiske levestandard som en enslig med 100 000 kroner i inntekt.

Frøydis Strøm er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk (froydis.strom@ssb.no).

Harald Lunde er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk (harald.lunde@ssb.no).

Eiliv Mørk er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk (eiliv.mork@ssb.no).

gruppen er kvinner, og mange er minstepensjonister. Den sterke inntektsveksten blant de eldste kan sees i sammenheng med at det har kommet til nye pensjonistkull de siste årene, som har et klart bedre inntektsgrunnlag enn tidligere pensjonistkull. Spesielt har pensjonistektepar fått en klar opptrapping av grunnpensjonene sine de siste årene.

For å sammenligne inntektene til forskjellige typer husholdninger er det vanlig å se på inntekt per forbruksenhet.¹ Til tross for sterk inntektsvekst er det likevel enslige eldre (65 år og eldre) som har det laveste inntektsnivået når en ser inntekten i forhold til gjennomsnittet for alle. Tallene for 2004 viser at denne gruppen har en inntekt tilsvarende to tredjedeler av gjennomsnittet for alle i 2004. Par uten barn, der eldste person i husholdningen er i alderen 45-64, år har på sin side det høyeste inntektsnivået med en gjennomsnittlig inntekt per forbruksenhet på 328 600 kroner. Dette er 1,4 ganger så mye som gjennomsnittet for alle.

Svakest vekst blant yngre

Yngre husholdninger har derimot hatt en svakere inntektsutvikling. Dette gjelder spesielt for unge aleneboende. Inntekt etter skatt per forbruksenhet viser at aleneboende under 45 år har tapt terreng i forhold til andre husholdningstyper. Mens yngre enslige seint på 1980-tallet og tidlig på 1990-tallet hadde en inntekt om lag på nivå med gjennomsnittet for alle husholdninger, var inntektsnivået i 2004 bare på 76 prosent av gjennomsnittet for alle. Noe av denne utviklingen kan forklares med en økning i aleneboende studenter i perioden. Selv om vi utelater studenter fra denne gruppen, har enslige under 45 år hatt en inntektsvekst som bare var halvparten så stor som andre husholdningstyper, for eksempel barnefamilier og alderspensjonister.

Barnefamilier har vært trukket frem blant inntektsvinnerne fra 1990 til 2004 selv om utviklingen de siste par årene må betegnes som moderat. Par med små barn (0-6 år) har i 2004 en inntekt per forbruksenhet på 251 900 kroner, og har med dette et inntektsnivå like over gjennomsnittet for alle. Par med større barn (7-17 år) har derimot en gjennomsnittsinntekt som er om lag 14 prosent høyere enn gjennomsnittet for alle (266 600 kroner).

Inntektsbegrep

Det inntektsbegrepet som er benyttet i denne artikkelen er inntekt etter skatt. Dette inntektsbegrepet fremstår etter følgende regnskap:

Inntekt etter skatt = Lønnsinntekt
+ netto næringsinntekt fratrukket eventuelt underskudd og avskrivninger
+ brutto kapitalinntekt (renteinntekter og avkastning på verdipapir)
+ sum overføringer (pensjoner og stønader)
- utlignet skatt og negative overføringer (underholdsbidrag og pensjonspremier i arbeidsforhold)

Selv om dette inntektsbegrepet omfatter de fleste kontante inntektene en person eller husholdning mottar, må en likevel være oppmerksom på at dette inntektsbegrepet ikke omfatter viktige inntekter som også kan ha stor betydning for individenes velferdsnivå. Dette gjelder for eksempel verdien av offentlige tjenester, verdien av hjemmeproduksjon og såkalte «svarte» inntekter. I tillegg inngår heller ikke inntekt av egen bolig i dette begrepet. Ut fra samme prinsipp er heller ikke renteutgifter trukket fra.

Opplysningene om inntekt er basert på Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger, som hovedsakelig baserer seg på skatteoppgjøret som er klart først på høsten etter skatteåret.

Det er en klar forskjell i økonomisk velferd mellom de barna som bor sammen med begge foreldrene og de som bor med en enslig forsørger. I ni av ti tilfeller vil dette være en enslig mor. Barn som har én forsørger har mer enn dobbelt så stor sannsynlighet for å havne i lavinnteksgruppen som barn med to forsørgere (Statistisk sentralbyrå 2006). I 2004 hadde enslige forsørgere en inntekt per forbruksenhet som bare var 81 prosent av inntektsnivået til gjennomsnittshusholdningen (190 000 kroner). Dette gapet kan sees i sammenheng med svakere yrkestilknytning blant husholdninger med enslige mødre eller fedre i forhold til husholdninger med to forsørgere.

Yrkesinntekt er viktigst

I 2004 kom 69 prosent av husholdningsinntektene i form av yrkesinntekt, som betyr en liten nedgang i de siste årene. Det er likevel inntekt fra eget arbeid som betyr mest for husholdningene, og gode lønnsoppgjør fra midten av 1990-tallet og frem til 2004 har påvirket inntektsveksten. Pensjoner og stønader utgjorde 22 prosent i 2004, mens kapitalinntektene utgjorde på sin side 8 prosent av samlet husholdningsinntekt. Utlignet skatt utgjorde 24 prosent av den samlede husholdningsinntekten i 2004.

Lønn per normalårsverk var i gjennomsnitt på 347 500 kroner i 2004. Det siste tiåret har økningen i lønn per normalårsverk vært relativt sterk. Tallene viser at økningen fra 1990 til 2004 har vært på 37 prosent (målt i faste kroner).

Kvinnens yrkesdeltakelse stadig viktigere

Uansett husholdningstype er det fremdeles færre kvinner enn menn med yrkesinntekt. Gjennomsnittlig tjener også menn langt mer enn kvinner. Et kjønnssegregert arbeidsmarked med høy kvinneandel i offentlig sektor, og høy andel menn i flere næringer i privat sektor er noen av årsakene til dette. I tillegg har mange flere kvinner enn menn deltidsarbeid (Sandnes 2005). Likevel bidrar kvinnens yrkesinntekt stadig mer til husholdningsøkonomien, og nærmer seg mennens nivå.

Fra siste halvdel av 1980-tallet har det blitt stadig flere husholdninger med minst to yrkesaktive. Nær tre av fire parhusholdninger i alderen 25-54 år har minst to yrkesaktive medlemmer. Tallene fra 1998 til 2004 viser imidlertid en liten tilbakegang i andelen husholdninger med minst to yrkesaktive. Dette kan nok sees i sammenheng med den økende arbeidsledigheten i perioden 2001–2004. Men selv om yrkestilknytningen reduseres, viser tallene stabilitet i kvinners andel av den totale yrkesinntekten. I 2004 utgjør kvinners andel av den totale yrkesinntekten 38 prosent, samme andel som året før. I løpet av de siste 15 årene har kvinners andel av den totale yrkesinntekten økt med om lag 6 prosentpoeng.

Mellom de ulike husholdningstypene er det klare variasjoner i hvor stor andel henholdsvis yrkesinntekt, kapitalinntekt og overføringer utgjør av husholdningens samlede inntekt. Enslige er den husholdningstypen som mottar størst andel av inntekten som overføringer (det vil si pensjoner og stønader). For denne gruppen sett under ett utgjør overføringene 36 prosent av den samlede inntekten. Yrkesinntektens andel er tilsvarende redusert og utgjør vel 60 prosent. Det er imidlertid verdt å merke seg at innad i husholdningstypen enslige finnes det store variasjoner. Mange pensjonister er for eksempel enslige, og for disse vil naturlig nok ytelser fra folketrygden utgjøre mesteparten av inntekten. For denne gruppen utgjør overføringer

hele 91 prosent av den samlede inntekten. De husholdningstypene hvor yrkesinntekten utgjør størst andel av samlet inntekt, er par med barn i alderen 0 til 6 år og 7 til 19 år. For disse husholdningstypene utgjør yrkesinntekten i gjennomsnitt henholdsvis 82 og 83 prosent av samlet inntekt.

Flere husholdninger med mye gjeld

Også gjelden har økt i de fleste husholdningsgruppene. Mens 12 prosent av husholdningene i 1986 hadde gjeld som var to ganger større enn samlet husholdningsinntekt, hadde nesten en av fire husholdninger (23 prosent) så høy gjeldsbelastning i 2004. Målt i faste priser har husholdningenes samlede gjeld økt med 60 prosent i denne perioden. Økningen fra 2003 til 2004 var alene på 11 prosent (målt i faste priser). I gjennomsnitt har norske husholdninger gjeld på godt over en halv million kroner. Andelen gjeldsfrie husholdninger blir stadig mindre, fra 28 prosent i 1990 til 18 prosent i 2004. At gjelden øker, vises også ved at gjelden nå tilsvarende 82 prosent av bruttoformuen. Vi må tilbake til slutten av 1980-tallet for å finne en tilnærmet like høy andel gjeld i forhold til bruttoformue. Økningen i gjelden skjer samtidig med at den andelen som realkapital (eiendommer) og bruttofinanskapital (bankinnskudd og verdipapir) utgjør av bruttoformuen er relativt stabil fra 2001 til 2004. En må allikevel være oppmerksom på at verdien på realkapitalen, som baserer seg på ligningsverdier, klart og i stigende grad undervurderer den faktiske markedsværdien.

Den husholdningstypen som har mest gjeld, er par hvor yngste barn er i alderen 0-6 år. I gjennomsnitt har disse husholdningene gjeld som er mer enn dobbelt så høy som gjennomsnittet for alle husholdninger, det vil si vel 1,2 million kroner i 2004. 13 prosent av disse husholdningene har en gjeldsbelastning som er tre ganger høyere enn husholdningens samlede inntekt, noe som er en mer enn dobbelt så høy andel som i 1998. Blant andre husholdninger med mye gjeld i forhold til inntekt, finner vi enslige forsørgere, yngre aleneboende og unge samboere uten barn (se figur 1).

Personer i lavinntektsgruppen har også stor gjeldsbyrde. I 2003 tilhørte 16 prosent av personene i lavinntektsgruppen husholdninger med gjeld som var mer enn tre ganger husholdningens samlede inntekt. Dette utgjør dobbelt så mange som i hele befolkningen sett under ett (Statistisk sentralbyrå 2006). Svært få av de eldre husholdningene har så stor gjeldsbelastning.

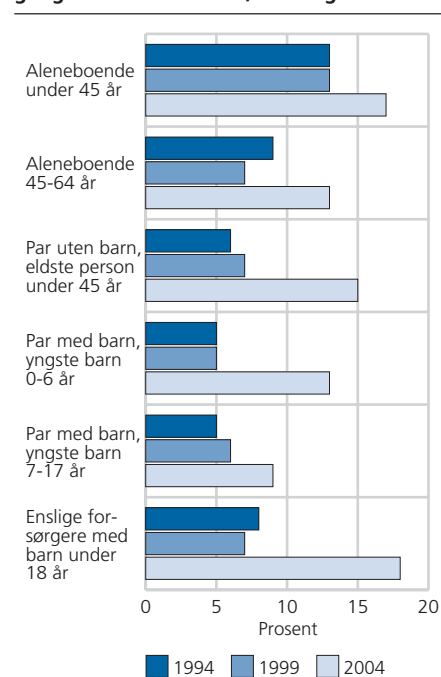
Også husholdningenes brutto finanskapital har økt. Fra 1990 til 2004 har denne økt med 80 prosent. Bare fra 2002 til 2004 har den økt med 15 prosent. Økningen skyldes blant annet økt banksparing samt økning i verdier av aksjer og verdipapirer. Den ligningsmessige formuen økte med 60 prosent fra 1990 til 2004.

Fortsatt er det slik at halvdelen med lavest bruttofinanskapital kun råder over 4 prosent av den samlede finanskapitalen til husholdningene. Selv om den høyeste tidelen opplever en liten tilbakegang i sin andel sammenlignet med slutten av 1990-tallet, råder fortsatt denne gruppen over 65 prosent av all finanskapital.

Ulikhetene øker

En vedvarende trend fra 1990-tallet har vært at personene med de høyeste inntektene også får en stadig større andel av den samlede inntektpotten.

Figur 1. Andelen med gjeld større enn tre ganger inntekten. 1994, 1999 og 2004

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger, Statistisk sentralbyrå.

Og motsatt at de med lavest inntekt får en stadig mindre del av den samme potten.

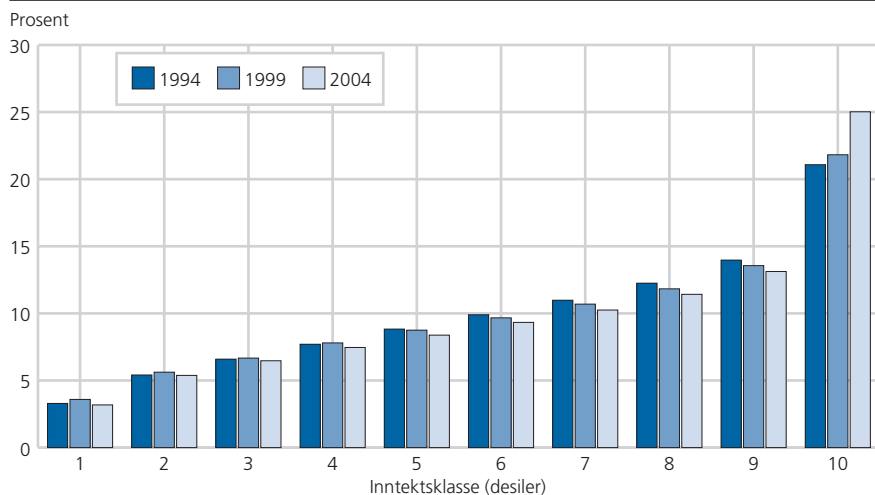
Dersom alle personer deles inn i ti grupper etter inntekt etter skatt per forbruksenhet, og man ser hvor stor andel den høyeste tidelen har av alle husholdningers inntekt, disponerer den øverste gruppen 24,8 prosent av all inntekt i 2004. Den laveste tidelen disponerte 3,7 prosent av den totale inntekten. I 2004 hadde altså den tidelen med høyest inntekt 6,8 ganger større inntekt enn de med lavest inntekt. Ti år tidligere (1994) var inntekten til de med høyest inntekt 5,4 ganger større enn de med lavest inntekt. Gapet mellom de med høyest og lavest inntekt har altså økt i perioden 1990 til 2004.

Sammenlignet med andre land er inntektsforskjellene mindre i de nordiske landene enn i Europa for øvrig. Tall fra Eurostat for 2003 viser at forskjellen i gjennomsnittsinntekt mellom den rikeste og fattigste femdelen er minst i Sverige og størst i Portugal. Datagrunnlaget som blir brukt i internasjonale sammenligninger, er imidlertid noe eldre enn det som ellers er presentert her. I tillegg brukes ulike inntektsbegrep.

Stabilt antall med lavinntekt

Det finnes flere mål på lavinntekt, og de ulike målene kan gi ulike resulta-

Figur 2. Andel av totalinntekten som blir disponert av ulike inntektsklasser. 1994, 1999 og 2004

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger, Statistisk sentralbyrå.

ter. Ved bruk av EU²⁾ sin lavinntektsdefinisjon var 9,6 prosent av befolkningen i lavinntektsgruppen i 2004. Personer i studenthusholdninger er her utelatt. Denne andelen har endret seg lite de siste fem årene. I et noe lenger perspektiv, siden midten av 1990-tallet, har andelen med lavinntekt gått noe ned. Det er flere årsaker til denne utviklingen, både bedre konjunkturer på slutten av 1990-tallet og sterk vekst i minstepensjonen. Det siste forklarer mye av hvorfor særlig kvinnene fikk redusert sin andel i lavinntektsgruppen på slutten av 1990-tallet (Statistisk sentralbyrå 2006).

Ved bruk av OECD³⁾ sin lavinntektsdefinisjon går utviklingen i retning av at det har blitt noen flere med lav-

inntekt de siste årene, fra 3,1 prosent i 2001 til 4,0 prosent i 2004. Ved bruk av denne skalaen er det mindre forskjeller mellom menn og kvinner, selv om andelen menn med lavinntekt har vært noe høyere enn for kvinner de siste årene.

Blant de gruppene der vi finner en økning i andelen med lavinntekt de siste årene, finner vi innvandrere og familier med mange barn.

Lavinntekt et storbyproblem?

Nyere analyser har vist at det først og fremst er Oslo som skiller seg ut fra resten av landet når det gjelder omfang av lavinntekt. Dersom en tar hensyn til at boligprisene varierer betydelig rundt om i landet, viser det seg at

andelen personer med årlig lavinntekt i Oslo er nesten tre ganger så høy som landsgjennomsnittet. En av forklaringene på at så mange har lavinntekt i Oslo, er at en her har en overrepresentasjon av de gruppene som oftest er å finne i lavinntektsgruppen, for eksempel ikke-vestlige innvandrere, aleneboende, enslige forsørgere og unge i etableringsfasen (Mogstad 2005).

Lønnsforskjeller mellom kvinner og menn

Statistisk sentralbyrås (SSBs) lønnsstatistikk er et godt utgangspunkt for å sammenligne kvinners og menns lønn på tvers av ulike yrker, næringer, al-

Datakilde

Den viktigste kilden som er benyttet til å beskrive husholdningenes inntekter, er Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger. Inntekts- og formuesundersøkelsen baserer seg på inntekts- og formuesopplysninger fra et landsomfattende utvalg av husholdninger, og gir tall for ulike grupper av husholdninger som for eksempel enslige, husholdninger med barn og pensjonister. Inntektsstatistikken gir tall for inntekt etter skatt for ulike husholdninger og for inntektens og formuens sammensetning.

Realkapital omfatter faste eiendommer (egen bolig og fritidseiendommer), produksjonskapital (for næringsdrivende) og annen konsumkapital (for eksempel innbo og løsøre, biler og båter). Alle verdiene baserer seg på ligningstakst, som i de fleste tilfeller er klart lavere enn markedsverdien.

Finanskapital omfatter summen av bankinnskudd, obligasjoner, aksjer og andre fordringer som er angitt i ligningen. Også verdien på finanskapitalen er i noen grad undervurdert i ligningen. Dette gjelder for eksempel for aksjer som ikke er notert på Oslo Børs sin hovedliste.

Formue er summen av realkapital og finanskapital fratrukket gjeld og korrigert for negativ nettoformue.

der og utdanningsnivå. Kvinners andel av menns lønn var i 2005 totalt sett på 84,7 prosent. Mye av årsaken til denne lønnsforskjellen ligger i at vi finner kvinner i andre yrker i andre deler av arbeidsmarkedet enn menn. Samtidig har lønnsforskjellene ikke endret seg vesentlig i perioden mellom 1998 og 2005.

Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn har minsket noe i privat sektor i perioden, men er omtrent uendret i offentlig sektor. Fremdeles er det 3,6 prosentpoeng større lønnsforskjell mellom kvinner og menn i privat sektor i forhold til i offentlig sektor.

Det arbeider omtrent 70 prosent kvinner i offentlig sektor og 37 prosent i privat sektor. Spesielt i kommunene er det stor overvekt av kvinner, der utgjør de 78 prosent. Samtidig er det høyere andel deltidsansatte i offentlig sektor, med 45 prosent, mot om lag 23 prosent i privat sektor. Også her skiller kommunene seg ut med nær 60 prosent deltidsansatte.

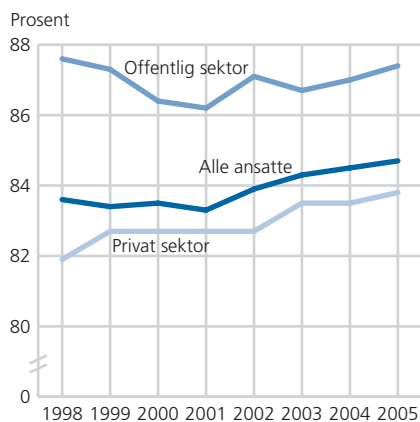
I privat sektor er det store forskjeller fra næring til næring, og totalt sett er lønnsfordelingen større enn i offentlig sektor. I finansnæringen, hvor det gjennomsnittlige lønnsnivået er relativt høyt, har kvinners lønn som andel av menns lønn gått ned de siste årene. I 1998 tjente kvinner noe

Tabell 1. Gjennomsnittlig månedslønn per heltidsekvivalent og kvinners lønn i prosent av menns lønn per 3. kvartal 1998 og 2005. Andel kvinner i prosent 2005

Sektor	Månedslønn 2005		Kvinnens lønn i andel av menns lønn		Andel kvinner 2005
	Menn	Kvinner	1998	2005	
Alle ansatte	31 200	26 400	83,6	84,7	47
Offenlig sektor	30 500	26 600	87,6	87,4	70
Av dette:					
Stat	31 100	27 900	88,6	89,7	46
Kommune og fylkeskommune	26 900	24 500	87,2	91,2	78
Skoleverket	31 500	30 500	93,3	96,7	64
Privat sektor	31 400	26 300	81,9	83,8	37
Av dette:					
Finanstjenester	44 100	31 200	73,4	70,6	51
Industri	29 500	26 100	86,3	88,4	24
Varehandel	30 000	23 900	77,7	79,9	45

Kilde: Lønnsstatistikk alle ansatte, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Kvinnens lønn i prosent av menns lønn per 3. kvartal 1998-2005. Gjennomsnittlig månedslønn per heltidsekvivalent. Alle ansatte

Kilde: Lønnsstatistikk. Alle ansatte, Statistisk sentralbyrå.

mer enn 73 prosent av det menn tjente per måned, mens andelen var nede i drøyt 70 prosent i 2005. Noe av nedgangen siden 1998 skyldes økte bonusutbetalinger som i stor grad har tilfalt mannsdominerte yrkesgrupper, blant annet administrative ledere og meklere. Varehandelsnæringen derimot, har et relativt lavt lønnsnivå og er preget av høy kvinneandel og mange deltidsansatte. I denne næringen er kvinnens andel av menns lønn om lag 80 prosent. Tilsvarende andel for industrien ligger på vel 88 prosent, men her er kvinneandelen lav med bare 24 prosent.

Blant deltidsansatte er det en noe annen yrkesstruktur enn blant heltidsansatte, for eksempel finner man en relativt lav andel ledere og andre høyt-lønte stillinger blant deltidsansatte. Dette medfører at kvinnens andel av menns lønn er høyere blant deltids- enn blant heltidsansatte. I 2005 var denne andelen 96 prosent, mens den tilsvarende andelen for heltidsansatte var på 86,8 prosent.

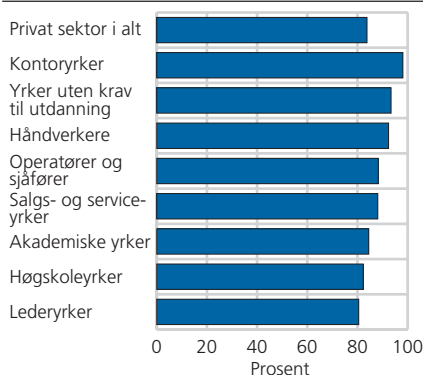
Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn forsterkes ved at menn oftere enn kvinner har forskjellige former for tillegg og bonus. Spesielt når bonusene blir utbetalt, er det menn som kommer best ut. I 2005 var det om lag

For å kunne sammenligne lønna til deltidsansatte med heltidsansatte, er lønna for deltidsansatte omregnet til en heltidslønn. Dette gjøres ved å benytte forholdet mellom arbeidstiden til hver enkelt deltidsansatt og den gjennomsnittlige arbeidstiden for heltidsansatte i næringen som omregningsfaktor. Månedslønn per heltidsekvivalent for de deltidsansatte kan da slås sammen med månedslønn for de heltidsansatte slik at man kan beregne en gjennomsnittlig månedslønn for alle ansatte. Månedslønn er hovedbegrepet i lønnsstatistikken og omfatter avtalt lønn (grunnlønn), uregelmessige tillegg samt bonus og provisjon. Overtidsgodtgjøring er ikke inkludert i månedslønna. Lønnsstatistikken i SSB har sammenlignbare tall for alle ansatte tilbake til 1998.

300 000 heltidsansatte som fikk utbetalt bonus, og av disse var 76 prosent menn, og bare 24 prosent var kvinner. Av de som fikk utbetalt bonus i 2005 var gjennomsnittet for menn nær 3 500 kroner per måned, mens det for kvinner var om lag 1 000 kroner lavere.

En sammenligning mot resten av Europa med tall for 2004 viser at lønnsforskjellene mellom kvinner og menn i Norge er ett prosentpoeng større enn for EU-landene totalt sett. Ser vi på våre nærmeste naboland, har imidlertid både Danmark og Sverige ett prosentpoeng større lønnsforskjell enn Norge.

Figur 4. Kvinnens lønn i prosent av menns lønn per 3. kvartal 2005. Gjennomsnittlig månedslønn per heltidsekvivalent. Alle ansatte i privat sektor, etter yrkesgruppe

Kilde: Lønnsstatistikk. Alle ansatte, Statistisk sentralbyrå.

Størst lønnsforskjell i lederyrker

Figur 4 viser at den relative lønnsforskjellen mellom kvinner og menn i privat sektor er størst i yrkesgruppene med høyest lønnsnivå, det vil si i lederyrker, akademiske yrker og høgskoleyrker. Blant ledere tjener kvinner i gjennomsnitt bare 81 prosent av hva menn tjener per måned. En av årsakene til dette kan være at mannlige ledere befinner seg høyere i hierarkiet, det vil si har høyere lederstillinger enn kvinner. Det er også store forskjeller fra næring til næring blant lederne, og blant annet i finansnæringen er det relativt sett stor forskjell på månedslønna for kvinnelige og mannlige ledere, både i kroner og prosent.

I kontoryrker er det relativt sett minst lønnsforskjell mellom kvinner og menn, og kvinner har i denne yrkesgruppen om lag 98 prosent av menns månedslønn. Eksempler på typiske kontoryrker kan være sekretærer, økonomimedarbeidere, resepsjonister og lignende.

Større lønnsforskjeller blant grupper med høyere utdanning

Lønnsforskjellen mellom kvinner og menn viser seg å være størst i grupper med høyere utdanning. Blant ansatte med grunnskole som høyeste utdanningsnivå hadde kvinner i gjennomsnitt nær 86 prosent av menns lønn, mens den tilsvarende andelen for dem med lavere nivå høgskoleutdanning (til og med fire år på høgskole) var under 80 prosent. En forklaring på at lønnsforskjellen er størst på dette nivået kan ligge i at kvinner og menn velger ulike utdanningsretninger. Kvinner velger ofte lærerutdanning eller en utdanning innenfor helse- og sosialfag, mens menn gjerne velger tekniske og naturvitenskapelige fag som lønnsmessig verdsettes høyere. Ser vi på gruppen med høyere nivå høgskoleutdanning, var andelen noe høyere med om lag 82 prosent. Dette mønsteret har vært tilnærmet det samme i hele perioden fra 1998 til 2005.

Lønnsforskjellene øker med alderen

Lønnsforskjellen mellom kvinner og menn viser seg å være økende med alderen. Noe av årsaken til denne fallende kurven ligger i generasjonsforskjeller i valg av utdanning og yrke mellom kvinner og menn. I aldersgruppene opp til 29 år var kvinners andel av menns lønn om lag 94 prosent, mens den tilsvarende andelen i aldersgruppene mellom 55 og 59 år og over 60 år var på 79 prosent. Aldersgruppen mellom 35 og 39 år er antallsmessig den største, og her hadde kvinner omtrent 86 prosent av menns lønn.

Størst lønnsbredning blant menn

Forskjeller mellom kvinners og menns lønnsnivå kan også illustreres gjennom hvordan lønna er fordelt i ulike lønnsintervaller.

Figur 5 viser hvordan kvinner fordeler seg på lønnskalaen sammenlignet med menn. Kvinner har en mer samlet plassering på lønnskalaen og en større andel med lavere lønn enn menn. Mye av denne forskjellen i fordeling kan forklares ut fra hvor kvinner og menn jobber, både med hensyn til yrke og næring. Dette bidrar blant annet til at kurven for menn ikke faller fullt så fort mot høyre som tilfellet er for fordelingen for kvinner. Kurven som beskriver kvinners lønn, stiger brattere fra de laveste lønnsnivåene, et tegn på at det er en større andel kvinner i relativt lavlønnte yrker.

Fortsatt vekst i forbruket

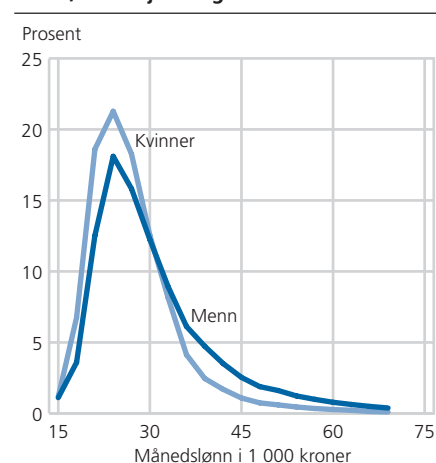
Forbruket i husholdningene øker, men mønsteret i forbruket forandrer seg lite. Husholdningenes årlige gjennomsnittsforbruk økte på slutten av 1990-tallet og begynnelsen av 2000-tallet, fra 287 200 2005-kroner i 1996 til 323 000 kroner i 2005. Dette tilsvarer en vekst på 13 prosent.

Boutgiftsandelen dominerende

Gjennom flere tiår har boutgiftene stått for en økende andel av forbruket. Denne tendensen ble brutt i 1993. På 1960-tallet utgjorde boutgiftene 12-14 prosent av forbruket. Boutgiftsandelen gjorde et hopp med økte renteutgifter i 1988, steg deretter og nådde en topp i 1992 med 26 prosent.

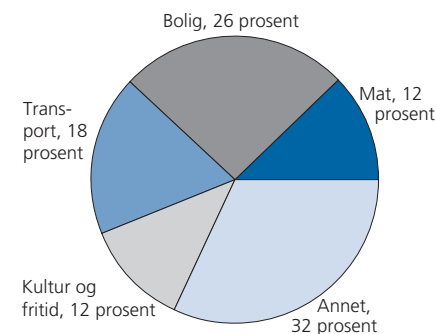
Mens både matvareutgiftene og utgiftene til reiser og transport var større enn boutgiftene på begynnelsen av 1980-tallet, ble boutgiftene større enn matutgiftene i 1984 og passerte også utgiftene til reiser og transport i 1988. Boutgiftene har deretter holdt seg som den største utgiftsposten på gjennomsnittshusholdningens budsjett helt fram til 1995, da posten reiser og transport ble den største posten. Med ny beregningsmåte for

Figur 5. Heltidsansatte 2005. Prosentandel, etter kjønn og lønnsnivå

Kilde: Lønnsstatistikk. Alle ansatte, Statistisk sentralbyrå.

Figur 6. Andelen av utgiften som går til mat, bolig, transport, kultur og fritid og annet. 2005. Prosent

Kilde: Forbruksundersøkelsen 2005, Statistisk sentralbyrå.

Crestock.com

forbruksutgiftene fra 1996, hvor det nå blir beregnet en «leieutgift» for eiere av egen bolig, mens renteutgifter er utelatt, er boligforbruket desidert den største posten igjen, med en andel på nesten 28 prosent i 1996. Andelen som går til boligforbruk er fortsatt den høyeste og ligger på 26 prosent i 2003-2005.

Flere har bil – og utgiftene øker

Veksten i forbruket på midten av 1980-tallet gjaldt i stor grad varige forbruksvarer, spesielt bolig, men også reiser og transport. I tillegg til bolig er bil og fritidshus de viktigste varige forbruksvarer i private husholdninger. Andelen av husholdningene som har bil, har økt fra i overkant av 60 prosent i 1980 til 76 prosent på begynnelsen av 1990-tallet.

I 2005 eide 78 prosent av husholdningene bil. Økningen i bilhold gjennom 1980 og 1990-tallet skjedde til tross for at det ble flere enpersonhusholdninger, der andelen med bil er lavest. Transportbehovet mer enn økonomisk evne synes å være avgjørende for om husholdninger eier bil. Særlig parhusholdninger med og uten barn har bil. Henholdsvis 95 og 98 prosent av par med små og store barn hadde bil i 2005. Blant enslige under 65 år hadde 56 prosent bil.

I husholdninger der hovedinntektstaker er 65 år eller eldre, har 73 prosent bil. At nær tre firedeler av husholdningene i den eldste gruppen har bil, må sies å være god dekning. Andelen som har bil, har også økt sterkere for de eldre enn for gjennomsnittshusholdningene de siste årene.

23 prosent av husholdningene hadde mer enn én bil i 2005. Andelen med flere biler økte mest blant par uten barn, fra 15 prosent i 1988 til 31 prosent i 2005.

Transportutgiftene er den nest største utgiftsposten for gjennomsnittshusholdningen. Transportutgiftene utgjorde i gjennomsnitt 58 500 kroner i året i perioden 2003-2005. Dette er nær en seksdel av totalutgiftene. Transportbehovet i husholdningene har økt. Dette har slått ut i økt bruk av kollektivtransport til tross for kraftig prisøkning på denne, men størst utslag har det fått i økt bilhold og økt bruk av bil.

Bare et mindretall av husholdningene eier fritidshus. I hele perioden fra 1980 har vel 20 prosent av husholdningene hatt fritidshus. Anskaffelse av fritidshus er i større grad enn anskaffelse av bil knyttet til husholdningens økonomiske evne. Arv og overføringer mellom generasjoner spiller også en betydelig rolle. 24,5 prosent av husholdningene eide fritidshus i 2005.

Tykkere lommebok – desto mindre til mat

Utgiftene til mat, bolig, reiser og transport har i lang tid vært de største utgiftspostene på husholdningenes budsjett. Til sammen utgjør disse postene 54 prosent av de totale utgiftene.

Den relative fordelingen av disse utgiftene har imidlertid forandret seg i løpet av årene. Selv om det har vært brudd i statistikken, kan vi si noe om den generelle utviklingen i forbruket. En markant tendens er at utgiftsandel som blir brukt på matvarer har vært synkende. Reduksjonen i matvarenes utgiftsandel er et uttrykk for den velstandsutviklingen som har funnet

sted i perioden. Det er en vanlig erfaring at det brukes prosentvis mindre andel av inntekten på matvarer jo høyere inntekten blir. I 1958 brukte gjennomsnittshusholdningen nær 40 prosent av utgiftene til mat. På begynnelsen av 1980-tallet gikk omkring 20 prosent av utgiftene til mat, mens husholdningen ved rundingen av 2000-tallet brukte under 12 prosent.

Mens vi bruker en mindre andel av pengene til mat, har også selve matvarene endret seg. Siden 1958 er forbruket av poteter mer enn halvert, til 33 kilo per person. Også forbruket av margarin og oljer er mer enn halvert. Forbruket av kjøtt og kjøttvarer kjøpt til hjemmet har vært svært stabilt de siste 27 årene med et nivå på 46 kilo per person. Samtidig spises det stadig mindre fisk og fiskevarer, mens frukt og grønnsakforbruket har økt.

Utgiftene til kultur og fritid større enn matutgiftene

Utgiftene til mat og drikke har siden midten av 1980-tallet vært husholdningenes tredje største utgiftspost. Fra 2000-tallet er det imidlertid utgiftene til kultur og fritid som har inntatt tredjeplassen. Husholdningenes utgifter til kultur og fritid, slik som audiovisuelt utstyr, sport, hobby, lesestoff og kulturelle tjenester, lå i gjennomsnittet på 39 900 kroner per år i perioden 2003-2005, og dette er en andel på litt over 12 prosent. Gjennomsnittshusholdningen brukte 37 800 kroner på mat og alkoholfrie drikkevarer i samme periode, og det tilsvarer litt under 12 prosent av den totale forbruksutgiften.

Denne utviklingen skyldes også at mer mat blir kjøpt utenfor hjemmet (restaurant, kantine, kafé og kiosk). En gjennomsnittshusholdning brukte 10 700 kroner per år på mat kjøpt utenfor hjemmet i 2003-2005. For cirka 10 år siden (1992-1994) brukte husholdningen 8 100 kroner i 2005-kroner, mens for cirka 20 år siden (1980-1982) var nivået på 5 300 kroner i 2005-kroner. Disse beløpene omfatter også alkoholholdig drikke. Det er bare mat som blir kjøpt til hjemmet, som registreres som mat i undersøkelsen. I tillegg vet vi at det på området mat og drikke kjøpt utenfor hjemmet skjer en underreportering av utgiftene, slik at både nivået og utgiftsøkningen i realiteten skulle vært større enn det undersøkelsen viser.

Mindre til klær og sko – men garderoben vokser

Vi bruker en mindre andel av pengene til klær og sko. Siden 1958 har andelen til klær og sko blitt mer enn halvert og er nå nede i litt over 5 prosent av forbruket. Reduksjonen skyldes at klær og sko har blitt relativt billigere, fordi prisveksten har vært mindre enn på de fleste andre varer, sågar har prisutviklingen til tider vært negativ. Prisutviklingen på klær og sko, særlig de siste årene, skyldes stadig økende import fra lavkostland. Selv om vi bruker en mindre andel av pengene på klær og sko, betyr ikke det at vi kjøper mindre klær, snarere er det motsatte tilfelle.

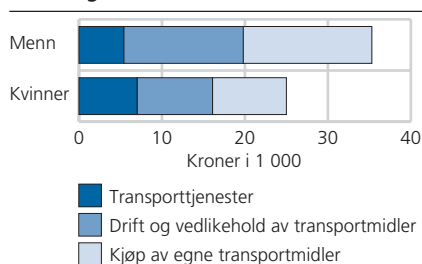
Stadig flere er alene om utgiftene

Siden SSB startet med forbruksundersøkelser i 1958, har størrelsen på gjennomsnittshusholdningen blitt mindre. I 1958 var gjennomsnittlig størrelse på husholdningen på 3,09 personer, mens i 2003-2005 er denne nede i 2,21. Særlig har det vært en økning i antallet enpersonhushold (Eiliv Mørk 2006).

Foto: Siri Boquist

Figur 7. Forbruksutgifter til transport. Menn og kvinner. 2003-2005

Kilde: Forbruksundersøkelsen 2003-2005, Statistisk sentralbyrå.

Resultatene er fra forbruksundersøkelsen, en årlig utvalgsundersøkelse hvor Statistisk sentralbyrå samler inn opplysninger om utgifter i private husholdninger. På grunn av små årlige utvalg kan en bare publisere tall for enkeltgrupper ved å slå utvalgene til forbruksundersøkelsene for tre år sammen (resultater tidfestes da for eksempel ved 2003-2005).

¹ For å sammenligne inntektene til forskjellige typer husholdninger er det vanlig å benytte såkalte ekvivalensskalaer og beregne inntekten per forbruksenhet (ekvivalentinntekt). En ekvivalensskala tar hensyn til stordriftsfordelene ved at flere bor sammen. Inntektsnivået til husholdninger kan måles ved å se på inntekt etter skatt per forbruksenhet i prosent av gjennomsnittlig inntekt for alle husholdninger.

² Ifølge EU sin lavinntektsdefinisjon er personer i lavinntektsgruppen de som har en inntekt per forbruksenhet under 60 prosent av medianinntekten.

³ OECDs lavinntektsdefinisjon tar utgangspunkt i det beløpet som tilsvarer 50 prosent av medianinntekten etter at husholdningsinntektene har blitt korrigert for ulik husholdningsstørrelse og sammensetning ved hjelp av den såkalte OECD-skalaen.

Referanser

Mogstad, M. (2005): Fattigdom i Stor-Osloregionen. En empirisk analyse. Rapporter 2005/11, Statistisk sentralbyrå.

Mørk, Eiliv (red.) (2006): *Aleneboendes levekår*, Statistiske analyser 81, Statistisk sentralbyrå.

Sandnes, Torill (red.) (2005): Fordelingen av økonomiske ressurser mellom kvinner og menn. Inntekt, sysselsetting og tidsbruk. Rapporter 2005/35, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå (2006): *Økonomi og levekår for ulike grupper, 2005*. Rapporter 2006/3, Statistisk sentralbyrå.

Når husholdningenes størrelse forandres, vil en følge av dette være at forbruksmønsteret også forandrer seg noe. Blir husholdningsstørrelsen mindre, vil utgifter knyttet til den enkelte person synke raskere enn utgifter husholdningen har i fellesskap. Utgifter knyttet til enkeltpersoner i husholdningen er for eksempel utgifter til mat og klær. Utgifter av en mer felles natur og knyttet til husholdningen, er utgifter til bolig, bil og husholdningsartikler. Mindre husholdninger har ikke de samme stordriftsfordelene som større husholdninger har, hvor de enkelte medlemmene i husholdningen deler på mange felles utgifter. I mindre husholdninger og særlig i enpersonhushold, må færre dekke inn de områdene som personene i storhusholdningene i større grad kan dele på. Så lenge utviklingen går mot stadig flere små hushold, og særlig med en økning i enpersonhushold, betyr dette at utgifter mer knyttet til husholdningen enn til enkeltpersoner, vil få en stadig større betydning på husholdningenes budsjett. Slike utgifter vil særlig være til bolig, bil og husholdningsartikler.

Kvinner kjøper klær, menn kjøper digitalt utstyr

Forskjeller i sammensetningen av forbruket er blant annet uttrykk for forskjeller i preferanser og livsstil. Disse påvirkes av hvilken livsfase husholdningen er i. En ung husholdning i etableringsfasen vil ha andre behov og preferanser enn en eldre, veletablert husholdning. Dessuten vil både husholdningens størrelse og alderssammensetning innvirke på forbruksmønsteret.

Matvareutgiftens andel av forbruket varierer en del mellom husholdninger av ulike typer. Yngre enslige (16-44 år) bruker minst andel på mat (9 prosent), mens par med tre eller flere barn bruker størst andel (15 prosent). Nedgangen i andelen av forbruket som går til mat, har kommet i alle typer husholdninger.

Boutgiftene er en stor post på budsjettet for alle grupper av husholdninger. Særlig enslige i alle aldre bruker en stor andel på bolig. Disse husholdningene bruker mellom 30 og 36 prosent på å bo. For flerpersonehusholdningene var boutgiftsandelen mellom 22 og 29 prosent i 2003-2005.

Andelen av forbruket som går til reiser og transport, varierer også mellom husholdningstypene. Andelen var i 2003-2005 lavest (11 prosent) for eldre enslige (65-79 år) og høyest for par uten barn (45-64 år) med 21 prosent.

Husholdninger av ulik størrelse og sammensetning har forskjellig forbruksmønster. Kvinner og menn som bor alene, bruker i snitt om lag det samme totalt, men også her er det forskjeller i forbruksmønsteret.

Menn bruker dobbelt så mye penger på utstyr som TV, PC og annet digitalt utstyr, som kvinner gjør. Menn bruker også en tredel mer på transport enn kvinner, mens kvinner bruker nesten dobbelt så mye på klær og sko som menn. Samtidig bruker også kvinnene om lag tre ganger mer på personlig pleie enn menn. Disse tallene baserer seg på enpersonhusholdninger der de eldre er overrepresentert blant kvinnene, og de yngre er overrepresentert blant mennene.